

найчастіше застосовують переклад-пояснення переносного значення фразеологізму, що, власне, являє собою трансформації сталого словосполучення.

Список літератури

1. Гумбольдт В. фон. *Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1984. 450 с.
2. Витгенштейн Л. Философские исследования. *Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика*. Москва: Прогресс, 1985. С. 79–128.
3. Сепир Э. *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. Москва: Прогресс, 1993. 656 с.
4. Вайсгербер Й. Л. Язык и философия. *Вопросы языкознания*, 1993. № 2. С. 109–121.
5. Маслова В. А. *Введение в когнитивную лингвистику: учебное пособие*. Москва: Флинта, 2004. 293 с.
6. Пименова М. В. *Введение в когнитивную лингвистику*. Кемерово: Наука, 2004. 208 с.
7. Красных В. В. *Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія*. Москва: Гносис, 2002. 284 с.
8. Телия В. Н. *Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Языки русской культуры, 1996. 284 с.
9. Мізін К. І. Специфіка перекладу українською мовою англійських і німецьких гендерно маркованих сталих словосполучень. *Лінгвістика. Збірник наукових праць*. 2014. № 1 (31). 124 с.
10. Ройзензон Л. И. *Лекции по общей и русской фразеологии. Лингвистика*. Самарканд: Знание, 1973. 220 с.
11. Влахов С., Флорин С. *Непереводимое в переводе*. Москва: Высш. шк., 1986. 285 с.
12. Зорівчак Р. П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія*. Львів: Вища шк., 1983. 156 с.
13. Кунин А. В. *Англо-русский фразеологический словарь*. Москва: Рус. Яз., 1984. 944 с.
14. *Wall Street English. Особенности перевода*. URL: <https://www.wallstreetenglish.ru/blog/neobychnyye-idiomy-so-slovom-bird/> (дата звернення: 17.12.2019).
15. *Educalingo. Словарь*. URL: <https://educalingo.com/ru/dic-en/bird> (дата звернення: 17.12.2019).
2. Vythenshtein L. *Fylosofskyye yssledovaniya* [Philosophical research]. *Novoe v zarubezhnoi linyhvystyke. Issue XVI. Linyhvystycheskaia prahmatyka* [New in foreign linguistics. Issue XVI. Linguistic pragmatics]. Moscow, Prohress, 1985. pp. 79–128.
3. Sepyr E. *Yzbrannyye trudy po yazykoznaniiu y kulturolohiy* [Selected works on linguistics and cultural studies]. Moscow, Prohress, 1993. 656 p.
4. Vaisherber Y. L. *Yazyk y fylosofyia* [Language and philosophy]. *Voprosy yazykoznaniiya* [Linguistic issues], 1993, no. 2, pp. 109–121.
5. Maslova V. A. *Vvedenye v kohnytyvnnui linyhvystyku: uchebnoe posoby* [Introduction to Cognitive Linguistics: A Study Guide]. Moscow, Flynta, 2004. 293 p.
6. Pymenova M. V. *Vvedenye v kohnytyvnnui linyhvystyku* [Introduction to Cognitive Linguistics]. Kemerovo: Nauka, 2004. 208 p.
7. Krasnykh V. V. *Etnopsykholinyhvystyka y linyhvokulturolohiya* [Ethnopsycholinguistics and cultural linguistics]. Moscow, Hnosys, 2002. 284 p.
8. Telyia V. N. *Russkaia frazeolohyia: cemantycheskyi, prahmatycheskyi y linyhvokulturolohycheskyi aspekty* [Russian phraseology: semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. Moscow, Yazyky russkoi kultury, 1996. 284 p.
9. Mizin K. I. Spetsyfika perekladu ukrainskoiu movoiu anhliiskykh i nimetskykh henderno markovanykh stalykh slovospoluchen [Specifics of the translation of the Ukrainian language of English and German gender-marked steel words]. *Linyhvistyka. Zbirnyk naukovykh prats* [Linguistics. Collection of scientific works]. 2014, no. 1 (31), 124 p.
10. Roizenzon L. Y. *Lektsyy po obshchei y russkoi frazeolohyy. Linyhvystyka* [Lectures on general and Russian phraseology. Linguistics]. Samarkand, Znanye, 1973. 220 p.
11. Vlakhov S., Florn S. *Neperevodimoye v perevode* [Untranslatable in translation]. Moscow, Vyssh. shk., 1986. 285 p.
12. Zorivchak R. P. *Frazeolohichna odnytsia yak perekladoznavcha katehoriia* [Phraseological unit as a translation category]. Lviv: Vyshcha shk., 1983. 156 p.
13. Kunyn A. V. *Anhlo-russkyi frazeolohycheskyi slovar* [English-Russian phraseological dictionary]. Moscow, Rus. Yaz., 1984. 944 p.
14. *Wall Street English. Osobennosty perevoda* [Wall Street English. Translation features]. Available at: <https://www.wallstreetenglish.ru/blog/neobychnyye-idiomy-so-slovom-bird/> (accessed 17.02.2020).
15. *Educalingo. Slovar* [Educalingo. Dictionary]. Available at: <https://educalingo.com/ru/dic-en/bird> (accessed 17.02.2020).

References (transliterated)

1. Humboldt V. fon. *Yzbrannyye trudy po yazykoznaniiu* [Selected Works on Linguistics]. Moscow, Prohress, 1984. 450 p.

Надійшла (received) 19.02.2020

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Марченко Аліна Ігорівна (Марченко Алина Игоревна, Marcenko Alina Igorivna) – магістр факультету іноземної мови, кафедра англійської філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6011-135X>; e-mail: alinamarcenko95@gmail.com.

УДК 347.78.034:305

doi: 10.20998/2227-6890.2020.1.13

А. Ю. ДАНИЛЕНКО

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто різні підходи до визначення змісту поняття «мовна особистість» та розкрито напрямки дослідження феномену мовної особистості на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки. Зазначається, що серед чинників, які грають провідну роль у процесі формування особистості, основними є культурний простір, мова, соціальний статус, приналежність людини до певної статі. Проаналізовано особливості мовної особистості перекладача як чинника впливу на точність відтворення в перекладі рис оригінального твору. Зазначається, що сьогодні мовна особистість перекладача, який слугує посередником між культурами, досліджується в межах різних аспектів, серед яких важливе місце займає аспект гендерної приналежності особистості. Висвітлено питання виникнення терміну «гендер» для позначення нових

© А. Ю. Даніленко, 2020

стратегій світового регулювання соціо-статевих відносин у суспільних науках та започаткування гендерних досліджень. Зазначається, що суспільні зміни зумовлені різноманітними факторами, серед яких суспільні рухи, науково-технічний прогрес, розвиток комунікацій, зміна ролей та соціальних можливостей чоловіків та жінок. Здійснено огляд існуючих досліджень, що стосуються проблеми гендера у мові. Розглянуто феномен гендерних стереотипів, його вплив на перекладацьку діяльність. Здійснено огляд сучасних підходів до проблеми гендера в лінгвістиці, надано характеристики основних напрямків та підходів у рамках лінгвістичних досліджень гендерної проблематики, серед яких вивчення питання презентації статей в мові, відмінності між чоловічим та жіночим мовленням. Зазначається, що гендерні фактори знаходять своє відображення в текстах перекладу, що дає змогу досліднику аналізувати особливості їх прояву та ту роль, яку вони відіграють при виборі конкретних засобів перекладу.

Ключові слова: мовна особистість, перекладацька діяльність, мовна поведінка, гендер, гендерна лінгвістика, гендерний аспект перекладу.

А. Ю. ДАНИЛЕНКО

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ ПЕРЕВОДЧИКА: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Рассмотрены различные подходы к определению содержания понятия «языковая личность» и раскрыты направления исследования феномена языковой личности на современном этапе развития лингвистической науки. Отмечается, что среди факторов, которые играют ведущую роль в процессе формирования личности, основными являются культурное пространство, язык, социальный статус, принадлежность человека к определенному полу. Проанализированы особенности языковой личности переводчика как фактор влияния на точность воспроизведения в переводе черт оригинального произведения. Отмечается, что сегодня языковая личность переводчика, который служит посредником между культурами, исследуется в рамках разных аспектов, среди которых важное место занимает аспект гендерной принадлежности личности. Освещены вопросы возникновения термина «гендер» для обозначения новых стратегий мирового регулирования социальных отношений в общественных науках и начала гендерных исследований. Отмечается, что общественные изменения обусловлены разнообразными факторами, среди которых общественные движения, научно-технический прогресс, развитие коммуникаций, изменение ролей и социальных возможностей мужчин и женщин. Осуществлен обзор существующих исследований, связанных с проблемой гендера в языке. Рассмотрен феномен гендерных стереотипов, его влияние на переводческую деятельность. Осуществлен обзор современных подходов к проблеме гендера в лингвистике. Охарактеризованы основные направления и подходы в рамках лингвистических исследований гендерной проблематики, среди которых изучение вопроса презентации полов в языке, различия между мужской и женской речью. Отмечается, что гендерные факторы находят свое отражение в текстах перевода, что дает возможность исследователю анализировать особенности их проявления и ту роль, которую они играют при выборе конкретных средств перевода.

Ключевые слова: языковая личность, переводческая деятельность, речевое поведение, гендер, гендерная лингвистика, гендерный аспект перевода.

A. DANILENKO

LINGUISTIC IDENTITY OF A TRANSLATOR: GENDER ASPECT

Various approaches to defining the “linguistic identity” concept are considered and areas of research on the phenomenon of the linguistic identity at the current stage of scientific development are revealed. It is noted that among the factors that play a key role in the process of development of the personal identity the main are culture, language, social status and belonging to a particular gender. The peculiarities of the linguistic identity of a translator as a factor of influence on the accuracy of reproduction of the original features in the translation are analyzed. It is noted that today the linguistic identity of a translator, who acts as a mediator between cultures, is explored in various aspects, among which of particular importance is the gender aspect. The emergence of the term “gender”, which is used to highlight new strategies for the global regulation of social gender relations in the social sciences is described. It is noted that social changes are caused by various factors, including social movements, scientific and technological progress, development of communication means, changing roles and social capabilities of men and women. Various researches on gender issues have been reviewed. The phenomenon of gender stereotypes and its impact on translation is considered. A review of modern approaches to the problem of gender in linguistics is carried out. The main directions and approaches within the framework of linguistic studies of gender issues, including the study of the presentation of gender in the language and the differences between male and female speech are characterized. It is noted that gender factors are reflected in the texts of the translation, which allows the researcher to analyze the features of their manifestation and the role that they play in choosing specific means of translation.

Keywords: linguistic identity, translation process, verbal behavior, gender, gender linguistics, gender aspect of translation.

Постановка проблеми. Однією з характерних тенденцій сучасного етапу розвитку лінгвістики та перекладознавства є увага до проблеми особистості перекладача та тих індивідуальних рис, що впливають на вибір засобів передачі оригінального тексту. Так, саме індивідуальні риси виходять на перший план як такі, що відіграють провідну роль у процесі відтворення, «перестворення» тексту. Особистість перекладача має істотний вплив на кінцевий результат перекладу. Читач отримує текст, що пройшов крізь призму особистості перекладача, завданням якого є не тільки вірно зрозуміти текст, а й адекватно передати специфіку оригіналу. **Актуальність** дослідження особливостей мовної особистості перекладача, таким чином, обумовлюється необхідністю застосування комплексного підходу до аналізу процесу та результату перекладу задля досягнення більш глибокого розуміння того, які чинники та як саме впливають на процес перекладу.

Аналіз основних досягнень і літератури.

Проблематика мовної особистості перекладача та впливу її окремих аспектів, зокрема гендерного, на результат перекладу викликає інтерес як вітчизняних, так і західних науковців, серед яких М. Іваницька, Н. Гоца, О. Горошко, А. Кириліна, А. Федюнін, А. Томілова, О. Паненко, Л. Кушніна, Ю. Кулікова, Т. Киштимова, В. Скрябіна, В. Горбань, О. Побережна, В. Потапов, Д. Таннен (Deborah Tannen), Дж. Т. Вуд (Julia T. Wood), Д. Спендер (Dale Spender) та ін.

Виклад основного матеріалу. Тенденція лінгвістичних наук до вивчення соціальних умов процесу комунікації зумовлює ріст зацікавленості науковців у дослідженні різних аспектів, що впливають на мовну поведінку людей. Мова займає провідне місце в процесі формування особистості. Разом з мовою особа засвоює базові культурні норми та моделі поведінки, прийняті в даному суспільстві.

Так, національна та культурна специфіка процесу спілкування певною мовою знаходять своє відображення у понятті «мовна особистість». Вважається, що термін «мовна особистість» ввів В. В. Виноградов, хоча уявлення про індивідуальний характер володіння мовою зародилися ще у XVIII-XIX столітті в працях В. Фон Гумбольдта, І. Гердера та отримали розвиток в працях Л. Вайсгербера, І. Бодуена де Куртене, К. Фосслера та ін. Наукове визначення терміну «мовна особистість» було надано в 1980-х роках в роботах Г. Богіна та Ю. Караулова. Ю. Кулікова наголошує, що Г. Богін створив модель мовної особистості, а Ю. Караулов ввів поняття мовної особистості в науковий обіг [1, с. 84].

В статті «Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці» О. Гридчук аналізує варіанти трактування терміну «мовна особистість» серед українських науковців. Так, авторка наводить різні визначення поняття, серед яких визначення «Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів»: «Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [2, с. 95]; визначення, сформульоване Ф. Бацевичем: «Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [3, с. 212]; визначення за Є. Боринштейном, згідно до якого мовна особистість – це «особистість, охарактеризована з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин» [4, с. 66]; визначення Л. Струганець: «мовна особистість – мовець, який досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в даному суспільстві [5, с. 38] та ін. [6, с. 24].

Мовна особистість розглядається з соціальних, філософських, психологічних, культурологічних та інших точок зору. П. Романченко пише, що сьогодні «досліджують мовну особистість інтелігента, аристократа, філософа, ученого, підприємця, адвоката, сноба, учителя, перекладача, телеведучого, політика, ламера, археолога тощо» [7]. Мовна особистість перекладача сьогодні все частіше стає предметом наукових досліджень. Однак М. Іваницька зазначає, що «Лише невелика частина праць виходить за межі вузьких питань передачі певних авторських засобів чи міркувань щодо національної ідентичності

перекладача» [8, с. 148]. Успішна перекладацька діяльність зумовлена не лише глибокими знаннями мови та культури, а й наявністю у перекладача певних особистісних характеристик, серед яких висока культура, такт, комунікабельність.

До недавнього часу переклад розглядався здебільшого в межах філологічних дисциплін, зокрема в теорії перекладу, літературознавстві, порівняльній лінгвістиці. Але зацікавленість науки особистістю людини, тим, як аспекти особистості знаходять прояв в різних сферах людської діяльності, призвела до вивчення впливу особистісного фактору на процес перекладу. Зацікавленість у функціонуванні живої мови, звернення лінгвістів до феномену людини, мовної особистості, розширює коло проблем, які потребують вирішення. Серед таких проблем важливе місце займає питання гендерної специфіки перекладацької діяльності. Так, сьогодні мовна особистість перекладача, який слугує посередником між культурами, досліджується в межах різних аспектів, серед яких і аспект гендерної приналежності особистості.

Процес перекладу полягає не лише у передачі тексту однією мовою засобами іншої, а й в певній мірі у створенні цього тексту заново. В процесі такого створення на перше місце виходить мовна особистість перекладача, до індивідуальних рис якої відносять й гендерні. Порівнюючи тексти перекладів, дослідники виявляють ряд відмінностей між текстами за авторством чоловіків та жінок. Гендерний підхід базується на концепції, згідно до якої провідну роль відіграють культурне та соціальне значення біологічних відмінностей між чоловіками та жінками. Гендерна картина світу, що полягає у відмінному погляді на світ чоловіками та жінками, відбивається зокрема в письмовому та усному мовленні. Гендерний підхід дозволяє інтерпретувати відмінності в перекладах, зумовлені гендерною приналежністю перекладача. Це, в свою чергу, дає змогу проаналізувати рівень відповідності тексту перекладу тексту оригіналу з метою досягнення найбільшої точності та відповідності, що сприяє й розвитку теорії перекладу в цілому.

Як зазначається в «Основах теорії гендеру», «Для позначення нових стратегій світового регулювання соціо-статевих відносин у суспільних науках виник термін “гендер” та започаткувалися гендерні дослідження. Вони мали на меті аналізувати відносини між жінкою та чоловіком, визначати їхні характеристики через спільне й відмінне, розкривати ролі статей, конструктів фемінності та маскуліності тощо» [9, с. 10]. Зміни в усіх аспектах суспільного життя сприяли впровадженню використання терміна «гендер» для позначення усіх суспільних трансформацій, спричинених участю жінок та чоловіків: «Гендер став необхідним конструктом реальних практичних перетворень у суспільних відносинах, складовим базовим компонентом яких є статус жінки та чоловіка» [9, с. 11]. Сьогодні у найширшому розумінні «гендер» визначають як «змодельовану суспільством та підтримувану

соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі» [9, с. 11].

Гендерна лінгвістика як напрям мовознавчих досліджень виникла в 70-х роках ХХ століття. В основі цього напрямку було твердження, що «внаслідок патріархального устрою суспільства мова відтворює світ та уявлення про нього з чоловічої позиції, представляючи чоловіка та все з ним пов'язане як норму, а жінку та “жіноче” – як відхилення від неї» [10, с. 455]. Основні питання, на які прагне дати відповідь гендерний підхід в мовознавстві, полягають в тому, чи є відмінності у мовленні чоловіків та жінок та яким чином відрізняється зображення чоловіків та жінок в мові. Аналізуючи стан західних гендерних досліджень, О. Горощко говорить про три основні дослідницькі підходи до гендерної лінгвістики, які вбачаються автором взаємодоповнюючими та такими, що мають пояснювальну силу лише в разі їх сукупного застосування. В центрі першого підходу акцент зроблено на соціальній природі мови, цей підхід спрямований на «вивчення тих мовних відмінностей, які можна пояснити перерозподілом соціальної влади в суспільстві» (тут і далі переклад українською А.Д.) [11]. Другий підхід є соціопсихолінгвістичним, в межах цього підходу «“жіноча” та “чоловіча” мова науково редукується до особливостей мовної поведінки статей» [11]. В межах третього підходу акцент робиться на «когнітивному аспекті відмінностей у мовній поведінці статей» [11].

Остання частина ХХ століття стала свідком інтенсивного розвитку гендерних досліджень в лінгвістиці. А. Кириліна пов'язує це зі зміною наукової парадигми в гуманітарних науках та розвитком постмодерністської філософії. «Нове розуміння процесів категоризації, відмова від визнання об'єктивної істини, зацікавленість суб'єктивним, приватним життям людини, розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму, призвели до переоцінки наукових принципів категорій етнічності, віку та статі, які раніше інтерпретувалися в більшій мірі як біологічно детерміновані. Наукові факти зумовили появу низки наукових дисциплін, що зосередилися на вивченні соціокультурного конструювання різних аспектів соціальної ідентичності, в тому числі й статі» [12, с. 111]. Застосування нового підходу в свою чергу зумовило необхідність використання нової термінології. Термін «гендер» мав наголосити той факт, що відмінності між чоловіками та жінками мають суспільно сконструйований характер.

Одним з напрямів гендерних досліджень є вивчення питання презентації статей в мові. Феміністська лінгвістика привертає увагу до неоднакової репрезентації чоловіків та жінок в мові: так, чоловіки зображуються як головні та більш

важливі по відношенню до жінок. «Дослідниці також звернули увагу на те, що мова часто відбиває світ з “чоловічої” позиції, і жінка часто залишається “невидимою” в мові. А коли жінка стає “видимою”, це робиться лише для того, щоб підкреслити її залежність від чоловіка й другорядний статус. Це явище дістало назву гендерних упереджень, андроцентризму або мовного сексизму» [10, с. 460]. Так, у повсякденному спілкуванні реалізуються та закріплюються уявлення про ті відмінні риси жіночої та чоловічої поведінки, які є нормою для даного суспільства. Одним з прикладів такого закріплення суспільного ставлення в українській мові донедавна було стереотипне уявлення про те, що жінки частіше за чоловіків обіймають посаду вчителя, що знаходило своє відображення у наявності «жіночого» варіанта слова «вчитель», – «вчителька». В той же час, такі слова на позначення професій як «директор» чи «менеджер» донедавна мали стійку асоціацію з «чоловічими» посадами. Однак зміни у новий редакції «Українського правопису», затверджені урядом у травні 2019 року, впроваджують використання в українській мові фемінітивів на зразок «директорка», «менеджерка» та ін. Такі зміни зумовлені різноманітними факторами, серед яких суспільні рухи, науково-технічний прогрес, розвиток комунікацій, постійні суспільні зміни, такі як зміна ролей та соціальних можливостей чоловіків та жінок [13]. Так, якщо раніше жінки часто не мали змоги навчатися та здобувати вищу освіту, сьогодні вони мають можливість опановувати найрізноманітніші професії, що призводить до логічного розширення словника назв фахів та професій. Тут слід зазначити, що мова як відбиває зміни, що відбуваються в суспільстві, так і сприяє таким змінам, адже мовна репрезентація жінок та чоловіків великою мірою впливає на формування суспільного ставлення до представників обох статей. Саме через мову індивід сприймає та формує уявлення та ставлення до протилежної статі.

Сьогодні інтерес до вивчення гендерних аспектів мови й мовлення визначається не лише розквітом феміністського руху, а й прагненням лінгвістики до вивчення соціальних умов, за яких відбувається комунікація, серед яких і людський чинник. Дослідники зазначають, що «гендерна проблематика в мовознавстві розглядається в кількох аспектах: як чоловік та жінка зображені в мові та чи є відмінності у їхньому мовленні. У першому випадку ми маємо справу переважно з мовою як системою, тоді як у другому – з мовленням, мовленнєвою діяльністю, яка є реалізацією мови на практиці» [10, с. 454].

Гендерні особливості перекладу сьогодні все більше привертають увагу дослідників. Будь-який перекладач в своїй професійній діяльності стикається з рядом проблем, серед яких і необхідність відтворення стилю оригінального тексту, при цьому не нехтуючи власним стилем, і адаптування тексту перекладу до вимог іншомовного культурного середовища з особливою картиною світу. Успішним вважається такий переклад, що найбільш повно відповідає оригінальному тексту. До уваги беруться як

екстралінгвістичні фактори, так і лінгвістичні, серед яких максимальна точність відтворення на фонетичному, ритмічному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях [14]. Поряд з цим стверджується, що гендерний фактор часто відіграє вирішальну роль при виборі перекладачем певних мовних засобів.

В. Горбань та О. Побережна вважають, що переклад знаходиться під впливом гендеру, а вибір певних мовних засобів при перекладі зумовлений відмінностями в будові головного мозку чоловіків та жінок, внаслідок чого спостерігаються певні психологічні особливості представників чоловічої та жіночої статі та виникнення гендерних стереотипів. Так, авторки зазначають, що згідно до гендерних стереотипів, чоловічий тип комунікації є динамічним, в той час як жіночий характеризується більшою гнучкістю та схильністю до кооперативної бесіди. На рівні лексики це знаходить своє відображення у використанні жінками готових мовних кліше поряд з гіперболізацією та підбором слів з відсутньою в оригінальному тексті конотацією [14]. Гендерні стереотипи в значній мірі спрощують реальний стан речей, однак, вони є закріпленими у суспільній свідомості та мають тенденцію дуже повільно змінюватися. Такі стереотипи мають певний вплив на людей та знаходять свій прояв у мові.

А. Федюнін говорить про значні відмінності у психологічних характеристиках чоловіків та жінок, серед яких називають притаманні чоловікам риси суперництва та індивідуалізму, та притаманні жінкам експресивність та колективність. Наявність таких психологічних відмінностей зумовлює різницю як у соціальних аспектах життєдіяльності, особливостях процесу комунікації, так і в сприйнятті та відтворенні інформації, в тому числі й в процесі створення чи перекладу тексту [15]. Дослідники особливостей чоловічої та жіночої мовної діяльності стверджують, що як між усним, так і між письмовим чоловічим та жіночим мовленням існують певні відмінності, наявність яких обумовлена різноманітними чинниками. Однак зазначається, що такі відмінності спричинені не лише гендерною приналежністю, а цілою низкою факторів, що впливають на вибір мовних засобів спілкування. Серед таких чинників називають комунікативну ситуацію, різницю у соціальному та професійному статусі, вікові характеристики, етнічну приналежність тощо [16]. Наводиться аналіз досліджень, згідно до яких чоловіки «розмовляють більше за жінок, бо мають більше можливостей висловити власну думку, зокрема, під час ділових зустрічей, переговорів. Чоловіки перебивають жінок частіше, а також їм краще за жінок вдається спрямовувати розмову в бажаному напрямку» [10, с. 459]. Також стверджується, що «коли говорить чоловік, його слухають уважніше як чоловіки, так і жінки, ніж мовця-жінку» [10, с. 459]. Говорячи про комунікацію всередині одностатевих груп, відзначають, що «жінки розмовляють між собою більше, ніж чоловіки. Темою розмов жінок і чоловіків стають різні речі: тоді як

чоловіки говорять переважно про роботу, спорт та інші види спільної діяльності, жінки обговорюють проблеми персонального характеру. Також жінки, на відміну від чоловіків, менше говорять про себе, розмови жінок динамічніші за чоловічі. Й хоча жінки перебивають одна одну частіше, ніж чоловіки, це робиться для того, щоб підтвердити згоду з поглядом співрозмовниці, висловити співчуття або закінчити за неї фразу, коли вона не може підібрати вдалого слова» [10, с. 459].

Вказується, що відмінності між чоловічим та жіночим мовленням зустрічаються у різних шарах мови – у фонетичному, фонологічному, лексичному. Дослідники впливу гендерних аспектів мовної особистості на переклад відмічають, що «жіночий» словник є відносно меншим за чоловічий, в ньому переважають лексичні одиниці, що є найбільш розповсюдженими та часто вживаними. В свою чергу «чоловічий» словник характеризують як такий, в якому переважають неологізми, професіоналізми та архаїчні форми слів [15]. Аналізуючи жіноче та чоловіче мовлення, дослідники говорять про такі відмінності: більш часте використання жінками зменшувально-пестливих форм слів (у той час як чоловіки вдаються до вживання таких форм говорячи про маленьких дітей чи близьких родичів або вказуючи на невеликі розміри чогось); вища концентрація емоційно-оцінних слів та конструкцій (чоловіки більш схильні до використання стилістично нейтральної лексики) та ін. [14, 15]. О. Паненко зазначає, що внаслідок розвиненості власного мовлення, жінки «не визнають елементарних мовних рішень та віддають перевагу пошуку прихованого підтексту, навіть в разі його відсутності» [17]. Підтвердження цьому дослідниця вбачає у додаванні в переклад фразеологічних одиниць, відсутніх в тексті оригіналу. Також зазначається ряд відмінностей між перекладами за авторством перекладачів чоловічої та жіночої статі. Так, перекладачі-чоловіки задля передачі емоційного стану використовують найменш емоційно забарвлені одиниці; віддають перевагу зниженій лексиці; значно скорочують текст; використовують газетно-публіцистичні кліше. В свою чергу перекладачки активно використовують фразеологізми; віддають перевагу використанню евфемізмів; схильні використовувати стилістично завищені форми, кліше, книжкову лексику [17]. Такі відмінності пояснюються перш за все біологічними факторами, що впливають на психологічні та мовні особливості. Ідеальним за таких обставин вважається переклад, що не має жодних ознак, які вказували б на стать автора – гендерно нейтральний переклад, досягнення якого, однак, вбачається майже неможливим [17].

Іншими науковцями стверджується, що дослідження чоловічої та жіночої комунікативної поведінки не виявили значних відмінностей у стратегії спілкування представників різних статей [10, с. 459]. Так, підкреслюється, що певні відмінні особливості в більшій мірі залежать від ситуації спілкування, теми розмови, статі співрозмовника та ін. Немає підстав

говорити про значні відмінності між чоловічим та жіночим мовленням, або про існування окремих мов, що різняться за гендерною ознакою, адже мовлення в більшій мірі визначається ситуацією та темою обговорення. Гендерний фактор не має сталих проявів у мовленні, тобто може проявлятися з різним ступенем інтенсивності або нівелюватися залежно від ситуації. В тексті перекладу знаходять своє відображення усі рівні мовної особистості перекладача, що, в свою чергу, впливає на точність та адекватність передачі оригінального тексту.

Висновки. Серед чинників, які грають провідну роль у процесі формування особистості, основними є культурний простір, мова, соціальний статус, приналежність людини до певної статі. Особистість формується у мовному та культурному середовищі, яке, завдяки життєвому досвіду певного суспільства та особливостям картини світу, є унікальним для будь-якого народу. Засвоюючи мову, індивід засвоює й певні соціальні норми та моделі поведінки, які є часто відмінними для представників різних статей. Суспільство вимагає від жінки та чоловіка відповідності певним усталеним соціальним ролям, що в свою чергу знаходить своє відображення в мові. Аналіз перекладу з точки зору гендерної теорії дозволяє інтерпретувати відмінності в перекладах текстів, зумовлені гендерною приналежністю авторів, адже в процесі перекладу, який передбачає здебільшого пошук та вибір відповідних слів та конструкцій, перекладач використовує власні лінгвістичні та екстралінгвістичні знання та бере до уваги знання та культурні особливості майбутнього читача. Так, гендерні фактори знаходять своє відображення в текстах перекладу, що дає змогу досліднику аналізувати особливості їх прояву та ту роль, яку вони відіграють при виборі конкретних засобів перекладу. Недостатня увага до гендерних факторів в процесі перекладу може призвести до несприйняття тексту носієм іншої мови та культури, а аналізуючи особливості перекладу, слід брати до уваги як гендерні, так і національно-культурні та індивідуальні складові особистості перекладача.

Список літератури

- Куликова Ю. С. Гендерная специфика переводов (на материале женских романов). *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2011. № 8 (223), вып. 51. С. 84–87.
- Ермоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. *Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ: Либідь, 2001. 222 с.
- Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики : підручник*. Київ: Академія, 2004. 342 с.
- Боринштейн Е. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 63–72.
- Струганець Л. В. *Культура мови. Словник термінів*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с.
- Гриджук О. С. Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (42)*. 2016. № 87. С. 24–27.
- Романченко П. *Мовна особистість як інтердисциплінарний об'єкт досліджень*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015/мовна-особистість-як-інтердисциплін/> (дата звернення 09.10.2019).
- Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта “Крейзі”). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 147–159.
- Мельник Т. М. *Гендер як наука та навчальна дисципліна. Основи теорії гендеру*. Київ, 2004. С. 10–30.
- Фоменко О. С. Гендер і мова. *Основи теорії гендеру / за ред. Скорик М. М.* Київ, 2004. С. 453–576.
- Горошко Е. И. *Гендерная проблематика в языкознании*. URL: <http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm#6> (дата звернення 09.10.2019).
- Кирилина А. В. Лингвистические гендерные исследования как проявление смены эпистемы в гуманитарном знании. *Вестник Военного университета*. 2010. № 4 (24). С. 110–114.
- Що таке фемінітиви і для чого вони потрібні?*: веб-сайт. URL: <https://nachasi.com/2017/05/27/feminitives/> (дата звернення 09.10.2019).
- Горбань В., Побережная О. *Гендерная асимметрия при переводе*. URL: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa6/24-28.pdf> (дата звернення 09.10.2019).
- Федюнин А. В. Гендерные стереотипы как фактор перевода художественной литературы. *Вестник ТвГУ. Сер.: Филология*. 2017. № 4. С. 234–238.
- Томилова А. И. К вопросу о гендерном факторе в лингвистике и переводоведении. *Философия и филология – Языковедение и иностранные языки в современном мире. Сб. тр. Sworld*. 2013. Т. 22, №1. С. 39–45.
- Паненко О. *Гендерные особенности перевода*. URL: [98.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm#6) (дата звернення 09.10.2019).

References (transliterated)

- Kulikova Yu. S. Gendernaya spetsifika perevodov (na materiale zhenskikh romanov) [Gender specifics of translation (based on female fiction)]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Iskusstvovedenie* [Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. Art history]. 2011, no. 8 (223), vol. 51, pp. 84–87.
- Yermolenko S. Ya., Bybyk S. P., Todor O. H. *Ukrayins'ka mova : Korotkyi tлумачnyy slovnyk lnhvistychnykh terminiv* [Ukrainian language: The brief monolingual dictionary of the linguistics terminology]. Kyiv: Lybid' Publ., 2001. 222 p.
- Batsevych F. S. *Osnovy komunikatyvnoyi lnhvistyky : pidruchnyk* [The basics of communication linguistics: textbook]. Kyiv: Akademiya Publ., 2004. 342 p.
- Borynshteyn Ye. Sotsiokul'turni osoblyvosti movnoyi osobystosti [Sociocultural peculiarities of the lingual identity]. *Sotsial'na psykholohiya* [Social Psychology]. 2004, no. 5 (7), pp. 63–72.
- Struhanets' L. V. Kul'tura movy. Slovnyk terminiv [Language culture. Terminology dictionary]. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan Publ., 2000. 88 p.
- Hrydzhuk O. Ye. Movna osobystist' yak aktual'nyy ob'yekt doslidzhennya v suchasnyi lnhvodidaktitsi [Lingual identity as a relevant object of study of the modern linguodidactic]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (42)*. 2016, no. 87, pp. 24–27.
- Romanchenko P. *Movna osobystist' yak interdystsyplinarny ob'yekt doslidzhen'* [Lingual identity as a multidisciplinary object of study]. Available at: <https://naub.oa.edu.ua/2015/movna-osobystist'-yak-interdystsyplin/> (accessed 09.10.2019).
- Ivanyts'ka M. L. Movna osobystist' perekladacha yak chynnyk vplyvu na produkt perekladu (na materiali romanu B. Lyebera “Kreyzi”) [Lingual identity of a translator as a matter of influence on the translation product (based on B. Liebert novel “Crazy”). *Problemy semantky, prahmatyky ta kohnityvnoyi lnhvistyky* [Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics]. 2012, vol. 21, pp. 147–159.
- Mel'nyk T. M. *Gender yak nauka ta navchal'na dystsyplina. Osnovy teoriyi genderu* [Gender as a science and a course. Basics of the gender theory]. Kyiv, 2004, pp. 10–30.
- Fomenko O. S. *Gender i mova. Osnovy teoriyi genderu* [Gender as a science and a course. Basics of the gender theory]. Kyiv, 2004, pp. 453–576.
- Goroshko E. I. *Gendernaya problematika v yazykoznanii* [Gender issue in linguistics]. : Available at: <http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm#6> (accessed 09.10.2019).

12. Kirilina A. V. Lingvisticheskie gendernye issledovaniya kak proyavlenie smeny epistemy v gumanitarnom znaniy [Linguistic gender studies as a manifestation of the episteme change in liberal arts]. *Vestnik Voennoy universiteta* [Military University Bulletin]. 2010, no. 4 (24), pp. 110–114.
13. *Shcho take feminityvy i dlya choho vony potribni?* [What are femininities and what do we need them for?]. Available at: <https://nachasi.com/2017/05/27/femininities/> (accessed 09.10.2019).
14. Gorban' V., Poberezhnaya O. *Genedernaya assimetriya pri perevode* [Gender asymmetry in the translation process]. Available at: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa6/24-28.pdf> (accessed 09.10.2019).
15. Fedyunin A. V. Gendernye stereotypy kak faktor perevoda khudozhestvennoy literatury [Gender stereotypes as fiction translation aspect]. *Vestnik TvGU. Seriya: Filologiya* [TvSU Bulletin. Ser.: Philology]. 2017, no. 4. pp. 234–238.
16. Tomilova A. I. K voprosu o gendernom faktore v lingvistike i perevodovedenii [On the question of gender aspect in linguistics and translation studies]. *Filosofiya i filologiya – Yazykovedenie i inostrannye yazyki v sovremennom mire. Sworld Compilation* [Philosophy and Philology – Linguistics and Foreign Languages in the Modern World. Sworld Compilation]. 2013, vol. 22, no. 1. pp. 39–45.
17. Panenko O. *Gendernye osobennosti perevoda* [Gender peculiarities of translation]. Available at: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6017/94-98.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed 09.10.2019).

Надійшла (received) 15.10.2019

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Даниленко Анастасія Юрївна (Даниленко Анастасія Юрьевна, Danilenko Anastasiia) – здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії (054 Соціологія), викладач кафедри Ділової іноземної мови та перекладу НТУ «ХП»; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0596-9470>; e-mail: danilenkoanastasiia@gmail.com.

УДК 81'33

doi: 10.20998/2227-6890.2020.1.14

Д. Ю. БАБУРНИЧ, Є. В. КУПРІЯНОВ

ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ ТЕМАТИЧНОГО СЛОВНИКА

Стаття присвячена розгляду питання створення програмного засобу для поповнення бази термінологічного словника екологічної економіки з використанням корпусу текстів. Описано можливості корпусу і основні етапи його розроблення. Обґрунтовано створення розмітки текстів. Розкрито процес створення корпус-менеджера та розглянуто технології і програмні засоби для його реалізації. Розмічений корпус має такі переваги, як простота використання і багатофункціональність, що дозволяє значно розширити можливості корпусу при виконанні поставлених завдань. Корпусний менеджер виконує такі завдання, як пошук конкретних словоформ та вилучення термінів із текстів. Використання корпусу розмічених текстів у програмі вирішує завдання пошуку термінології в тексті та її вилучення для наповнення бази майбутнього словника.

Ключові слова: корпус, корпус-менеджер, економіка, екологія, розмітка, коркандансер.

Д. Ю. БАБУРНИЧ, Е. В. КУПРІЯНОВ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОРПУСА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ТЕМАТИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ

Статья посвящена рассмотрению вопроса создания программного средства для пополнения базы терминологического словаря экологической экономики с использованием корпуса текстов. Описаны возможности корпуса и основные этапы его разработки. Обосновано создание разметки текстов. Раскрыто процесс создания корпус-менеджера и рассмотрены технологии и программные средства для его реализации. Размеченный корпус имеет такие преимущества, как простота использования и многофункциональность, что позволяет значительно расширить возможности корпуса при выполнении поставленных задач. Корпусный менеджер выполняет такие задачи, как поиск конкретных словоформ и изъятия сроков из текстов. Использование корпуса размеченных текстов в программе решает задачу поиска терминологии в тексте и ее изъятие для наполнения базы будущего словаря.

Ключевые слова: корпус, корпус-менеджер, экономика, экология, разметка, коркандансер.

D. YU. BABURNICH, YE. V. KUPRIYANOV

USING OF THE ECONOMIC TEXTS CORPUS FOR THE DEVELOPMENT OF THE THEMATIC DICTIONARY

The article is devoted to the consideration of creating a software tool for replenishing the database of the terminological dictionary of environmental economics using a body of texts. The capabilities of the corpus and the main stages of its development are described. The creation of text mark-up was justified. The process of creating a corpus manager is disclosed, and technologies and software for its implementation are considered. The marked case has such advantages, as simplicity of use and multipurpose that allows to expand considerably possibilities of the case when performing the set tasks. The corpus manager performs tasks such as searching for specific word forms and removing terms from texts. The use of the body of marked texts in the program solves the problem of finding terminology in the text and its removal to fill the database of the future dictionary.

Keywords: corps, corps-manager, economics, ecology, marking, concordance.

© Д. Ю. Бабурич, Є. В. Купріянов, 2020